

D-1. Salesiánská pedagogika

ZÁKLADNÍ PRVKY VÝCHOVNÉHO STYLU JANA BOSKA

Jan Bosco popisoval a vysvětloval preventivní systém pojmy, které byly srozumitelné jeho vychovatelům - asistentům. Vybíral si ty, kteří převyšovali vychovávané chlapce svou zralostí, mravností a odpovědností. Věkově jim byli poměrně blízko. Mnozí asistenti ještě byli ve věku dospívání, a proto nemohli mít univerzitní vzdělání, které by je vybavilo tehdejší odbornou pedagogickou terminologií.

Proto Jan Bosco, při popisu své výchovné činnosti, užívá slova jako: *rozum, náboženství, laskavost, asistence, asistent, hřiště, farnost, rodina, rodinnost, škola, dobrý křesťan, užitečný (čestný) občan, radost, zbožnost, píle, plnění povinností, šťastná smrt, slůvko na dobrou noc, slůvko do ouška*. Kromě těchto slov a slovních spojení bychom mohli najít četná další, která mají význam v jeho výchovném stylu.

Jan Bosco tato slova teoreticky příliš nerozváděl. O to více měli jeho vychovatelé možnost vidět jej samotného při výchovné činnosti. Svým strhujícím příkladem, který doplňoval krátkými, snadno zapamatovatelnými slovními projevy, své vychovatele a pomocníky vedl.

Z hlediska současné pedagogiky hovoříme o *výchovném stylu*. Skutečnosti jeho pedagogické zkušenosti, které Jan Bosco označil slovy z běžného života, lze vysvětlit a chápat i z hlediska *současné pedagogické teorie a praxe*.

Autoři Čáp a Mareš* hovoří o *způsobu (stylu) výchovy* jako o *klíčovém momentu* ve výchově: „Termín způsob výchovy, popřípadě výchovný styl, vyčleňuje z vysoce složitého souboru výchovných procesů klíčové momenty, zejména emoční vztahy dospělých a dětí, jejich způsob

---

* ČÁP, J. a MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2001. 656 s. ISBN 80-7178-463-X

komunikace, velikost požadavků na dítě, způsob jejich kladení a kontroly. Projevuje se též volbou výchovných prostředků a způsobem reagování dítěte na ně.“

VÝBĚR PRVKŮ VÝCHOVNÉHO STYLU JANA BOSKA

Preventivní systém se zároveň stal také *pedagogickou praxí*, která je charakteristická určitými *základními prvky*:

- a) **Výchovný styl** Jana Boska je postaven na aplikaci **rozumu, náboženství a laskavosti**.
- b) **Cíl výchovné činnosti** je dán slovy **dobrý křesťan a odpovědný občan**. Druhé sousloví (odpovědný občan) odpovídá původnímu Boscovu „ctihodný občan.“ Jan Bosco hovořil také o „občanské, mravní a odborné výchově“ jako o „cíli výchovného úsilí“ vychovatele.
- c) **Asistence** se týká metody, kterou je tento styl uskutečňován. V současnosti hovoříme také o animaci. Nástrojem této metody je osobní vztah vychovatele k vychovávanému.
- d) Základní **organizační formou** je tzv. oratoř, která se stává pro vychovávané domovem, farností, školou a hřištěm.
- e) Salesiánský styl je realizován v širších sociálních podmínkách, které tvoří rodiny vychovávaných; **výchovně-pastorační společenství** vychovatelů salesiánů, zaměstnanců, dobrovolníků a dalších, kteří se salesiány spolupracují ve výchovné činnosti; dále jsou to samotní mladí, kteří oratoře a střediska navštěvují; salesiánská rodina, která je tvořena různými společenstvími, kteří se inspirují ve své činnosti Janem Boskem; místní církve; místní necírkevní organizace, které mají vliv na život mladých (sportovní a jiné zájmové organizace, které mladí navštěvují).

☛ ROZUM, NÁBOŽENSTVÍ, LASKAVOST

Jan Bosco postřehl význam těchto skutečností pro život mladého člověka a jeho výchovu. Vnímá je jako vnitřní síly, které jsou v srdci každého člověka.

Interpretace pro současnou praxi

Hovoříme o tom, o co se opírá výchovný přístup.

a) Termín **rozum** se dá chápat jako touha mladého člověka po poznání a po porozumění, po chápajícím řešení problémů, které život přináší. Mladý člověk také potřebuje rozumět smyslu výchovných požadavků. Salesián a profesor Schmidt chápe pojem rozum tak, že:

- vyvažuje emocionální rovinu,
- mladí lidé mají být vedeni k tomu, aby na základě rozvažování a rozumného úsudku byli schopni převzít odpovědnost za svůj život,
- v dialogu se na základě rozumu hledá cesta k řešení problémů.

b) **Laskavost** znamená vytváření osobních přátelských vztahů, ve kterých mladí poznávají a zakoušejí, že jsou vychovatelem nezištně milováni láskou bez podmínek. Přitom je respektována jejich svoboda, aniž by je vychovatel na sebe navazoval. Tento přístup se realizuje ve výchovném prostředí, které dýchá rodinnou atmosférou. V ní roste vzájemná důvěra, která je podstatná pro vytváření výchovných vztahů, jak je chápal Jan Bosco. Rodinná atmosféra však neznamená měkkost při kladení nároků a vyžadování plnění povinností nebo povolnost k nedostatkům. Vzorem je mateřská a otcovská láska. Vychovatel se snaží mladého člověka zaujmout, aby spolupracoval a nemusel být donucován silou, kterou nechápe, odmítá, a proti které se bouří. Podle Schmidta:

- laskavost není pedagogickým termínem, ale něčím zcela konkrétním, co mladý člověk vnímá
- mladí lidé musí zakoušet, že jsou milováni nezištně
- laskavost neslouží k manipulaci,

- laskavost přináší dialog.

c) Termín **náboženství** vyjadřuje touhu mladého člověka po nalezení smyslu. Jde o hledání smyslu života, světa, utrpení, a nalezení smyslu a řádu i v přítomnosti zmatků a problémů, které naši dobu provázejí. Jde o to, aby mladý člověk, prostřednictvím svědectví života víry vychovatele a doprovázení, mohl objevit nejsilnější smysl v Bohu. Objev Boha, osobní vztah k Ježíši Kristu a život z víry (včetně svátostného života) se tak může stát mocným výchovným činitelem, aniž by se víra redukovala na pouhý pedagogický prostředek. Pro Schmidta náboženství (víra) znamená:

- vytvoření láskyplného vztahu k osobnímu Bohu, což je velkou životní pomocí,
- církve předkládá normy chování, přináší řád jednotlivci i do společnosti,
- hluboká osobní víra Jana Boska ukazovala spojení života a náboženství,
- je solidární, pozorná, pro každého otevřená a angažovaná.

Teoretické souvislosti

Srovnáváním toho, co říká Jan Bosco o rozumu, náboženství a laskavosti, a tím, co říkají současní psychologové, nacházíme souvislosti velmi významné.

Americký psycholog Fontana rozděluje výchovné styly na **autoritativní, autoritářský, shovívavý a zanedbávající**.

K nejlepším výsledkům vede styl autoritativní, pro který je charakteristické, že se od dětí vyžaduje, aby se na úrovni odpovídající jejich věku a schopnostem chovaly rozumně a společensky. Vztahy rodičů k dětem jsou vřelé, pečující. Rodiče se vyptávají na názory a city dítěte. Svá rozhodnutí rodiče dětem zdůvodňují.

Tyto znaky můžeme přiřadit pod: rozum, náboženství a laskavost:

- **rozum znamená:** Zdůvodňování rodičovských rozhodnutí; požadavky na dítě jsou přiměřené věku a schopnostem dítěte; požadavek na rozumné, reflektované, vědomé chování dítěte; vyptávání se dítěte na jeho názory a city. Termín rozum, jak jej chápal Jan Bosco, souvisí s podněcováním dítěte, aby o

tom, co vidí a prožívá, přemýšlelo. Požadavky kladené na dítě mají být jasné a smysluplné. Vychovatel má být ochoten a schopen odpovědět na otázky kladených dětmi.

- **náboženství znamená:** Termín náboženství má širší souvislosti. Je spojeno s otázkami po smyslu života, s jeho řádem, s určitými pravidly a mravními hodnotami. Je spojeno s požadavky na jednání a utváření životního stylu. Aby dítě mohlo žít ve vnitřní psychické stabilitě, která je potřebná pro procesy učení, potřebuje znát hranice toho, co je dovoleno, co se smí a nesmí, co se od něj očekává. Právě řád života, který platí i pro rodiče a vychovatele, dává legitimitu jejich oprávněným požadavkům. Týká se plnění nároků, které vyplývají ze vztahů k rodičům a dalším lidem, ze vztahu k sobě samému, ale i ze vztahu k Bohu. Sem patří rovněž vztah k životnímu prostředí a k věcem. Je zde souvislost s požadavky na chování vychovatele jako vzoru. Tento styl se realizuje v prostředí, kde se prožívá citová stabilita a otevřenost k hodnotám.
- **laskavost:** Vyplývá z citové vřelosti, z přijetí dítěte, z péče a zájmu o dítě, o jeho city a názory. Těžiště je v podpoře a rozvíjení pozitivních a stabilních citových vztahů.

Fontana ukazuje, jak se **mění výchovný styl**, jestliže převládne některá složka na úkor druhé. Chybí-li laskavost a také rozumnost, **výchovný styl se stává autoritářským**. Požadavky nejsou zdůvodňovány, autorita je prosazována bez vřelosti a oboustranné komunikace. Nároky jsou absolutní, poslušnost je tvrdě vyžadována.

I když je ve výchovném stylu zastoupena jak laskavost, tak rozum, ale jsou-li kladené malé nároky, **vzniká styl shovívavý**.

Jsou-li rodiče sami příliš zaměstnáni svými problémy, nemají-li na dítě čas a neprojevují-li o dítě zájem, **vzniká výchovný styl zanedbávající**. Je narušeno působení laskavosti i rozumu i náboženství.

Každý styl má své důsledky, o nichž se dále Fontana rozepisuje. Aplikace autoritativního stylu se u dítěte projevuje těmito rysy: dítě je nezávislé, dovede se prosadit neagresivním způsobem, kamarádské vůči vrstevníkům, spolupracující s autoritou, spokojené, usilující o co nejlepší výkon, úspěšné.

Výchova vedená v autoritativním stylu (ne autoritářském) se nejvíce podobá pedagogické zkušenosti Jana Boska, neboť rozum, laskavost a otevřenost pro náboženství jsou zde vyvážené.

☛ **METODA: ASISTENCE, ANIMACE**

Interpretace pro současnou praxi

Asistence je metoda, způsob, kterým se uskutečňuje salesiánský výchovný styl. Je to doprovázení mladého člověka. U asistenta se předpokládá sympatie a vůle udržet kontakt s vychovávaným. Jan Bosco říkával: „Být mezi vámi, to je můj život.“

Jeho přítomnost je aktivní a přátelská, ale přitom ohleduplná a citlivá. Vychovatel má být duší zábav mladých. Jeho úloha je nezastupitelná, zvláště o školních přestávkách a ve volném čase. Je ověřenou skutečností, že mladí rádi splní nároky a požadavky předkládané asistentem, jestliže on s nimi aktivně, v atmosféře radosti prožívá svůj volný čas. Tento způsob je náročný na čas a přípravu, ale má svoji účinnost.

Animace je vnitřní stránka asistence. V dobách Jana Boska se o ní nehovořilo, ale reálně fungovala v rámci asistence. Asistent není pouhý bavič nebo školní dozorce.

Vychovatel se získáním si důvěry při hrách postupně stává přítelem mladých, jejich důvěrníkem. **Sestupuje na úroveň jejich svobody**, každého bere vážně i s jeho problémy. Tímto blízkým vztahem se v mladém člověku probouzejí vnitřní síly ve smyslu nápodoby a ztotožnění se vzorem vychovatele. Je to důležité právě v období dospívání, kdy autorita rodičů klesá, a na druhé straně stoupá význam party vrstevníků a těch, které mladí obdivují. Vychovatel by měl být tím, který je obdivován, milován a napodobován. Prostřednictvím přátelského vztahu k vychovateli může mladý člověk získat pozitivní zážitky, které jej naplňují. To pak může být východiskem pro řešení klíčových situací v jeho životě. „Vychovatel má předkládat dobro

zajímavým způsobem, lákavým k vyzkoušení“, říká Jan Pavel II. v listě „Juvenum Patris“ a dále uvádí, že **vychovatel má vést mladé lidi k tomu, aby rostli zevnitř**, aby dovedli uplatnit svou vnitřní svobodu a uměli se postavit proti zevním nátlakovým a formalistickým proudům. Vychovatel usiluje o to, aby získal srdce mládeže v tom smyslu, že s radostí a uspokojením zaměřuje svou vůli k dobru. Snaží se společně s nimi napravovat jejich chyby a připravit je na budoucnost poctivým utvářením charakteru.

To vše vychází z přesvědčení, že **v každém člověku, i tom, který se jeví sebezanedbanějším a zcestnějším, je síla k dobru**. Vychovatel přijímá osobu mladého člověka. Oceňuje jeho možnosti a otevírá mu horizonty lidství a víry. Probouzí v něm odpovědnost. Tím vede mladého člověka k tomu, aby postupně vzal život do svých rukou.

Teoretické souvislosti

Jde o problematiku **interakce a komunikace** mezi vychovatelem a vychovávaným, jejíž součástí je problematika poznávání vychovávaného apod. Existuje četná pedagogická a psychologická literatura zdůrazňující osobní vztah vychovatele a vychovávaného.

Patří sem také problematika **osobnosti vychovatele** a vymezení hranic výchovného vztahu, které brání syndromu vyhoření a vyčerpání vychovatele.

Zpracoval Pavel Kuchař

VÝCHOVNÁ METODA

